

Врешті, попри те, що міфи не є простим абсурдом, ми змушені поставити питання: чи може філософ свідомо створювати міфи, залишаючись при цьому філософом? Заклики до вироблення «нової міфології в незалежній Україні» – чи є вони все-таки чимось іншим, ніж закликом до правдоподібної брехні з високою метою? Але – що залишиться від філософії, позбавленої міфів?

Можливо, порушена проблема є за своєю суттю лише псевдо-проблемою? Хіба не так само абсурдно питати, хто краще розуміє Ніцше, – Джим Моррісон чи Тарас Лютий? Можливо, варто лише розмежувати суспільні функції філософа і філософуючого журналіста чи публіциста – і порушені питання ніколи не постануть?..

Утім все це є лише переведенням проблеми в геть інші сфери, перетворення її з філософської на суспільну. Філософія ж – не виконання суспільного обов'язку, а любов до істини. Виключити міфотворчість з її компетенції ми можемо, лише якщо міфи не мають до істини жодного стосунку, тобто – є хибою за визначенням, маячною. Оскільки ми відмовилися від такого погляду, нема причин віддавати право міфотворчості журналістам, поетам чи есеїстам.

Здійснювати перевірку на істинність можна лише за допомогою логічно-аналітичного методу, цілісні образи ж мають принципово синтетичний характер. Творець міфів діє на свій страх і ризик і не повинен сподіватися, що його творіння колись може набути статусу беззаперечної істини. Таким чином, міфотворець опиняється у

сфері можливо істинного і тому не може вважатися філософом.

З іншого боку, професійна, «наукова» філософія, ніби найпослідовніше реалізуючи філософський принцип «любові до істини», істини як такої ніколи не досягає, пропонуючи замість цього лише вишукану насолоду від розв'язання складних завдань.

Через це можна, звичайно, виголошувати маніфести про радикальне оновлення філософії, створення першої в історії «філософії Єрусалиму», повернення «до джерел філософії», які неможливо відрізнити від шаманських практик тих-таки індіанців, торочити про необхідність вкорінення філософії у «живий ґрунт релігії», звертатися до «внутрішнього досвіду», в якому буцімто міститься останній критерій і правдиві образи усіх речей на білому світі тощо. Очевидно, що усі перелічені способи обґрунтовують філософію, суттєво обмежуючи сферу її дії. «Любов до істини», що має ґрунтуватися на «любові до Бога», «любові до краси» чи ще до чогось принципово іншого, – це, власне, вже не зовсім філософія.

Можливо, саме в цій суперечливості й неможливості створити синтез і полягає тисячолітня привабливість філософії? Так само, як життєздатна релігія вбирає в себе і войовничість, і пацифізм, і шлюб, і цілбат, не віддаючи нічому рішучої переваги, філософія вбирає науку і міфологію, надаючи можливість своїм adeptам обирати між ними за власним уподобанням.

2007

Маргарита Архипова

НЕНАУКОВІСТЬ – ВИРОК ДЛЯ ФІЛОСОФІЇ?

Навіть та невелика кількість знань з історії філософії, яку я встигла засвоїти за два неповних роки навчання в університеті (ще два роки шкільної філософії до цього багажу додали настільки мало, що їх не варто навіть згадувати), здатна викликати в мене неабияке збентеження й інтерес щодо дивної тенденції. Її можна простежити упродовж майже всього існування філософії. Це спроби філософів різних епох та поколінь довести те, що філософія є наукою. Заради цього ламали списи у диспутах, намагалися, ніби в тисний корсет, втиснути все багатство філософського спадку у неспроможні його вмістити рамки

© *Маргарита Архипова*, 2010

того, що звикли називати наукою. Заради цього намагалися редукувати філософію до вивчення мови, або світобачення, або будь-чого іншого, що можна було б підставити у графі «об'єкт» та «предмет». Проте, хіба ж це настільки важливо – доведення того, що неможливо довести?

Звісно, за тривалий час свого існування філософія винайшла чимало запитань без відповідей і загострила безліч проблем, вирішення яких апріорі неможливе. Однак, якщо спроби досягнення абсолютної істини чи віднайдення першоджерела і основи всього суцього хоча б мають беззаперечну важливість для людства, то в чому

полягає необхідність того, щоби філософія відповідала всім критеріям науковості?

З того часу, як філософія взялася за це безглузде доведення, їй треба весь час виправдовуватися перед «природничими науками». Фізика, хімія, біологія – всі вони, безсумнівно, найнауковіші з наук. Єдине, що залишається незрозумілим, чи цей статус дає їм право зверхності над філософією? Сьогодні – а це йде, мабуть, ще з Нового часу чи навіть з більш ранньої епохи – більшість науковців скаже вам, що це так. Я ж не можу з цим погодитись.

Будь-яка «науковість» базується на суворих рамках, критеріях і умовах, яким повинна відповідати та чи інша галузь знань. Саме це дозволяє їй начепити на себе жаданий бренд науки. Тож, намагаючись досягнути «науковості», науки мають свідомо спрощувати себе, позбавлятися всього, що не відповідає критеріям «науковості». Це, звісно, можливе і корисне для багатьох сфер знання. Бо якщо б, наприклад, до математики приміщувались певні забобони і нарівні з законами алгебри вивчалася б, наприклад, нумерологія – це, можливо, і зашкодило б їй. Так само можна говорити про біологічні теорії і вірування прадавніх людей у казкових чудовиськ. Але коли до рук цієї «комісії щодо науковості» потрапляє така тонка матерія, як філософія – що можна відкинути тут? Що можна відкинути як домисел в царині знань, які часто-густо неможливо довести однозначно, проте кожен підхід до доведення яких має безсумнівну власну цінність? Це все одно, що, визнавши науковим Аристотеля, відкидати Платона за його ненауковість.

На мою думку, ніколи філософія не зможе довести свою науковість. Більше шансів на це має навіть уфологія. Та чому цей факт має сприйматися як недолік? Це велике щастя, що існує щось, що неможливо редукувати до критеріїв науковості. Бо необмежене неможливо обмежити.

То що ж тоді філософія? Як бути нам, якщо не визнавати її за науку? Нащо тоді існує безліч філософських факультетів? Чи філософа тепер не можна назвати науковцем? Як я, навчаючись на цій спеціальності, насмілююсь не вважати те, що я вивчаю, за науку?

Що-що, а це мене не дуже хвилює. Оскільки я не вважаю, що так вже важливо для предмета, що століттями викладається в університетах, бути наукою. Його спроможність до академічної розбудови доведена вже самою історією його вивчення.

Щодо нашого університету, то тут ми наочно бачимо історико-філософський ухил, а історія філософії, без сумніву, є наукою, тож проблема вичерпана. Навряд чи можна будь-яку людину зробити філософом упродовж кількох років університетської освіти. А більш-менш пристойним істориком філософії – напевно, можливо.

Проте найголовніше питання все ще лишається без відповіді. Якщо навіть будуть облишені нарешті спроби зробити філософію наукою, то перед нами лишається чи не найгостріша проблема: що ж таке філософія, врешті-решт?

Навряд чи я спроможна дати відповідь на це запитання. Я й не маю на меті знайти остаточну відповідь. І хіба можливо це у царині філософії – знайти вичерпну відповідь на будь-яке питання? Проте моє бачення таке: філософія наукою не є. Філософія – це першоматерія, з якої народжуються і розвиваються всі інші науки, поступово виокремлюючись з неї і стаючи самостійними. Звісно, порівняно з джерелом, вони є більш обмеженими і суворіше побудованими – бо ж вони не містять у собі зародків для будь-якого іншого знання, що їх несе в собі філософія. І водночас філософія є тим найвищим і всеохоплюючим щаблем знання, який знаходиться над наукою і займається проблемами, що перевищують компетенцію будь-якої науки, замкненої за своєю суттю. Філософія – відкрита. Вона єдина здатна інтерпретувати найважливіші засвоєні людством універсалії. І вона – як гераклітівський світ – перебуває в постійному становленні, не маючи безсумнівних авторитетів, постулатів і тверджень, вільна у власному розвитку.

Тож чи варто говорити про можливість звести всю потужність думки, безмежну царину ідей та питань до сухих, суворих законів існування науки? І чи варто принижувати філософію через її невідповідність їм? Чи, можливо, краще замислитись нарешті над тим, чому філософію неможливо звести до науки?

Звісно, не можна відкидати й те, що не маючи усіх рис науки, філософія, однак, має певний науковий апарат. Проте для того, щоби послуговуватись ним, навряд чи варто опускатися до рівня науки.

Можливо, поставлена мною проблема не є для філософії новою – у філософії взагалі немає нових проблем. Написане мною може видатися читачеві занадто пафосним, проте позбавленим сенсу. Нехай. Як на мене, цю проблему варто загострити. Бо будь-яка наша діяльність в цій царині втрачає сенс, якщо і надалі буде продовжуватися це боягузливе загравання з наукою, якими є спроби доведення науковості філософії.

Забагато юнацького максималізму, нехай. Сподіваюся, коли-небудь мені вдасться сформулювати все спокійніше і тверезіше. Та все ж таки, як на мене, цілком можливо нарешті позбавити філософію тавра недо-науки – хай це і справа майбутнього. Не програє той, хто не вступає в битву, тож я не відкидаю й іншого виходу – може, філософам просто варто врешті-решт зосередитися на проблемах, важливіших за пусте доведення собі, що ти «не верблюд».